

17259

Կարօր ԳԻՐԲԵ

891.99

U-41

1910

Ռ. ՍԵՒԱԿ

Կարսի Գիրք

№ 20 03

1910

ՏՊԱԳՐ. ՕՆՆԻԿ ԲԱՐՍԵՂՅԱՆ ՆԻ ՈՐԻՒ

Կ. ՊՈԼԻՍ

1.99

Դ. ՍԵՒԱԿ

Ս-41

W

87

15073

Կարսի Գիրք

1910

ԵՐԱՅԱՆ ԶԻՆՈՒԹՅԱՆ ԳՐԱԴԱՐԱՆ

Կ. ՊՈԼԻՍ

3772

ՋԱՐԴԻ ԽԵՆԹԸ
ԹՐՔՈՒՂԻՆ
ՄԱՐԴԵՐԳՈՒԹԻՒՆ

1573

ՋԱՐԴԻ ԽԵՆԹԸ

Վ ԲԵՄԱԿԱՆ ՄԵՆԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ Է՝

ՔՐՔԻՋԸ

ՔԱՓԱՌՈՒՄԸ

ԿԱՐՄԻՐ ԴԱՏԱՍՏԱՆԸ

ԱՆՈՆՔ ՈՐ ԿՈՒԳԱՆ

ԾԵՐ ՔԱՀԱՆԱՆ

ԳԵՏԸ

ԱՍՏՈՒԱԾԸ

ԳԻՇԵՐԻՆ ՄԷՋ ԵՐԳ

ՈՋԻՐԸ

ՅԵՂԻՆ ՈՒԽՏԸ

—Էհ, հա՛, հա՛, հա՛, հա՛.

Հօրս զխախն ուսիս, կը քալեմ ահա՛
Ձարդուածներու դաշտին վըրայ լուռ... :
Ձառամ Բահանայ, զխակըդ տըխուր
Ի՛նչ ծանր է ուսիս, Ի՛նչ ծանր է ուսիս... :
Անշուշտ երբ իբր խենթ արտաքսեցիր զիս
Հայրենի բոյնէդ, չի խորհեցա՛ր բնաւ
Թէ պիտի գայի զանկ քեզ խոնաւ
Թագստոցիդ մէջ խեղդուած, չան մը պէս,
Իմ՝ պա՛րտքըս վերջին կատարելու քեզ... :

—Է՛հ, հա՛, հա՛, հա՛, հա՛ .

Բոլոր խելացի մարդիկներն ահա՛ .
Ահա՛ խելօքներն այս սպուշ կեանքին ,
Ահա՛ անոնք որ իրենց ծանր հոգին
Համբուլ քաշելով կ'զբօսցնէին ,
Ու նուիրումով մը աստուածային՝
Կիրակին անգա՛մ մը բերանով ծով՝
Տիրամօր առջեւ կ'ստրաւէին մոմ՝ ,
Շարաթ մը ամբողջ , անախ՛իս , անհամար ,
Շնորհու , ստելու , գոգնալու համար :

—Է՛հ, հա՛, հա՛, հա՛, հա՛ .

Բոլոր տիրացու հոգիներն ահա՛ .
Ահա՛ անոնք որ , ուղեղներ ծանծա՛ղ ,
Ամէն մութ հարցի ունէին ծիծաղ .
Սաղմոսով անած սովեստներ աժան՝
Հեշտ կը լուծէին հարցումներ դաժան .
Դամոկրեան սուրի մը տակ զող ի զո՛ղ՝
Շտեմարաննին կ'ուռնցնէին գո՛հ ,
Հարմուքները չէ՛ն տօնելու վաղուան . . .
Ու չէին հաճեր խի խորհիլ Մահուան . . . :

—Է՛հ, հա՛, հա՛, հա՛, հա՛ .

Բայց ինչո՞ւ քրքիջս ալսպէս կը դողայ . . . :
Ահա բոլո՛րն ալ , բոլո՛րն ալ , բոլո՛ր ,
Մութին ու լուռին մէջ անդնդախոր ,
Պառկած խօրական , պառկած ամբարիշտ ,
Պառկած քարեղէն ցաւի մէջ ընդ միշտ ,
Պառկած , Աստուած իմ . ու որչափ ալ կա՛յ ,
Ու որչափ ալ կայ , մինչեւ հեռակայ
Համբաներուն կ'զրը փռուած , կարծես
Անդրհեղեղան անտառի մը պէս . . . :

—Է՛հ, հա՛, հա՛, հա՛, հա՛ .

Լուռ գիշերին մէջ շուներուն , ահա՛ ,
Երախին մէջ — զեռ կեանքով գալարուն
Կը լսեմ ճարձա՛տը սակօրներուն . . . :
Բարեկամ շուներ , բարեկամ ձեռքեր ,
Բարեկամ լեզուով լավիլզուած վէրքեր . . . :
Երե՛կ , զագաններ անբան . . . : Բայց ինչպէ՛ս
Բոլոր արջառնե՛րը , զլուխնին վէս ,
Սուրացին հեռո՛ւի զաշտերը անծի՛ր ,
Գնդակէ՛ն , բոցէ՛ն , աչքերնին կարմիր . . . :

Ու ահա ամբողջ գիշեր կը չըջիմ,
 Յիմար, խեղճ յիմար:
 Խելքս առիւր շատոնց. կեանքս ան, փրկիչ իմ,
 Աստուած, մեր յիմար:

Ի՞նչ կը նայիք ինձ, հոգեկարք աչեր,
 Յիմար եմ, յիմար:
 Երեւի, կը մեռնիք. մինչ ես կ'ապրիմ գեռ
 Այս կեանքը յիմար:

Կըռւի դաշտերով տարի առանձին
 Ստուերըս յիմար,
 Շնորհ չըրին գնդակ մ'ալ ինձ, պոռապին
 «Յիմարն է, յիմար»:

Դէհ, մտիկ ըրէք, դուք որ կը խորդաք
 Այս մահով յիմար,
 Արիւնով շաղուած պատմութիւն մը տաք,
 Յիմար, սհ, յիմար:

Ո՞ր խեղճ երկիրն էր, ո՞ր թիւն Յիսուսի,
 Ո՞ր թագաւորն էր — ականջը խօսի —
 Միայն թէ բարի էր շատ այդ արքան,
 Մանրամասնութիւն չէ՞մ գիտեր այնքան,
 — Նոյն խակ իր ձիուն անուն չեմ յիշեր: —
 Սեւ մզաւանջէ մը վերջ մի գիշեր
 Հրաման ըրաւ հօթ քաղաքներու
 Եօթ տարիքէն վար բնակիչներն արու
 Եօթը օրուան մէջ կտրել — սպամանաւ
 Որ տարեցներուն չի գալին բնաւ...:
 Ու տարեցներն այդ վերջին սպամանէն
 Շնորհապարտ եղան այնքան՝ որ ամէն
 Եօթն էգ բնակէն մին ըրին նուէր
 — Նուէր էգերու հօթ տարիքէն վեր —
 Արքային ու իր խարճերուն արու...:
 — Քա՛ղցր անմտութիւն հօթը թխերու...:

Նոր թագակիրներն ինչ շուտով մոռցան
 Հին խնամտութիւնը արքայական:

Ապշած կը զխեղ՝ քառան աչք անհո՛ւն
 Ու կը խորհիմ թէ ի՜նչ բառ , ի՜նչ անուն
 Պէտք է տալ այս գրօսանքին :
 Ինչո՞ւ կտրել տալ անմիտ այս զողովճագին
 Գանկերը ծերուկ՝ պարսպով լեցուն :
 Ինչո՞ւ յոգնիլ այս կեանքերով փցուն :
 Ինչո՞ւ կտորտել՝ ծռելու պատրաստ
 Այս լայն կոնախներն , արքայից գրաստ :
 Այս համեստ , այս սթարգ հոգիներն ընտել ,
 Արկատեան զրախտէն ինչո՞ւ վռնտել :
 Գո՞նէ մէյ մէկ աչք թող իրենց տալին ,
 Ամբողջ կեանքերին պիտի աղօթէին . . . :
 Արքան ի՜նչ կ'ուզէր իր ստրուկ մարդէն .
 Ինչո՞ւ մեռցնել՝ մեռածներն արդէն . . . :

Ու ինչո՞ւ թողուլ որ որբերն սաղրին ,
 Այդ որդեգրեալներն արեա՛ն , խաւարի՛ն :
 Օր մը տարիքով փոքրիկ , հոգւով մե՛ծ ,
 Այդ մանուկներու խումբեր գառնահե՛ծ ,
 Որ ո՛չինչ չունին աչիւս , ո՛չ ծընո՛ղ .

Ո՛չ Աստուած , ո՛չ տի մը հայրենի հող . . .
 Եւ որ կը մուրան պատառիկ մը հաց՝
 Հեռէն պժգանքով իրենց կարկառուած . . .
 Եւ որոնք Մարդուն մէջը սրբազան
 Ոչինչ գտան այլ վայրագ մի գազան . . .
 Զգո՛յշ , այդ նոյն հսկայ մանուկներ մի օր
 Նեխած ոտկերու վրայ բիւրաւոր
 Կարմիր-Դատաստա՛նը պիտի կանգնեն . . .
 Ու չորս հովերուն նո՛ր Կամք , նո՛ր Օրէն
 Պիտի չեփորեն . . . : Ու այն տուն , վա՛յ ,
 Վա՛յ բոլոր չնչոզ էակներուն , վա՛յ . . . :

✱

— «Ահա մենք կու գանք — կ'ըսեն անո՛նք որ
 Կու գան , չէ՛ք լսեր տրոփւնն անաւոր —
 Մութը չնչկէն աչքերնիս կուրցած
 Ու արեան հոտէն ռնգունքնիս լայն բաց :

«Ահա մենք կու գանք , ուսով հրկով
 Մեր Զաւին Անիւը գարահով ,
 Երկրագունդիս վրայ , խաւարին մէջէն ,
 Բոլո՛ր անոնց վրայ որ դեռ կը չնչն . . . :

«Ահա մենք կու գանք, ահազակորով
Մեր Յոյսին կռանիթ գարշապարներով
Խօսեցնելու անանուն կորած
Գերեզմանոցներն համայնատարած . . . :

«Ահա մենք կու գանք ու մենք նզովքն ենք,
Ու խաւարին մէջ մխուած տէգը նենգ .
Վրէժներու հիւրան ենք փայտայելի,
Մենք, սարսափահար ու սարսափելի . . . :

«Մենք՝ հին ուխտերու նոր ուխտագրնաց
Մենք՝ Սուսերը բիրտ ու Գիրքն օրինաց .
Մենք՝ Յաաման ջրվէժը սարի կողէն .
Մենք՝ Աղջամուղջի ծընունդ լուսեղէն . . . :

«Զե՛ղի՝ որ քերծւած մեր մօրթերէն ձի՛գ
Հարսնիքի, Մեղքի վրաններ կառուցիք . . .
Ու Զե՛ղ՝ եւրոպեան դիք որ չնազին
Սակարկեցիք մեր արեան լուսեղէն գին . . . :

«Զեր սրտին դռնէ՛րը փակեցէք խուլ,
Սուրենը սըրեցէք, սըրեցէք զանխո՛ւլ,
Սրեցէ՛ք ձեր խղճին վրայ քարացած,
Ու ատամներուն վրայ ձեր գաւակաց . . . :

«Ահա մենք կու գանք. հովերուն մէջէն
Զէք լսեր ոսկրեր որ կը չնչնեն . . . :
Սմէնքս այ գազիր դիակ, խոռոչ գանկ,
Ահա մենք կու գանք, ահա մենք կու գանք . . . » :

*

—Երթամ, շտապեմ, ծածկելու փութամ
Վազուման աւօտէ՛ն՝ դիակն այս գառամ :
Ծագող արե՛ւն խի պիտի ամչնար
Այս ծերուկ փառին դիակին համար,
Դիակին համար :

Կրակիր, հայրի՛կ . «Դրախտ երթալու
«Կարձագոյն ճամբան ըլլաին է հըլու
«Հետեւող խաչի սուրբ արահետին . . . » :
—Հո՛յր, է՛ն կարճ ճամբան խանգերն է Բուրդին,
Խանգերն է Բուրդին :

Կապար քաղերով, բլւերերու կուրծքին
Վրաց կը քալեմ եւ դանդաղադին:
Մակարդած արիւնն է իրաւցընէ
Որ իմ սրունքներս կը ծանրացընէ,
Կը ծանրացընէ . . . :

*

Քաղերուս առջեւ յորդ գետն ահա՛:
Ախ. նեւեցի զայն. կ'երթայ, կը խաղայ:
Էհ, երթաս բարով, ծերս'ել քահանայ,
Արեւն ալ քեզի չի պիտի տեսնայ,
Զի պիտի տեսնայ . . . :

Հազարներու հետ, այսպէս, անխափան
Պիտի երթաս դուն, ջո՛ւրը քեզ տապան:
Էհ, գնաս բարով, ծերունի՛դ անբան,
Դրախտ երթալու ո՛րն է կարճ ճամբան,
Այ, ո՛րն է ճամբան . . . :

Այս վատերո՛ւն տեղ, օր մը, ո՛վ Միհուն,
Դարաւոր ալեւ'ցըղ վրաց սիրուն

Ճերմակ կարասներ կը թւեն սահուն,
Երգեր կը թռչին ցալգի այս պահուն,
Ցալգի այս պահուն . . . :

Երբեմն երբեմն, թերեւս միայն,
Ջուրերու խորքէն գանկ մը լռելեայն
Յառնելով, փուշ փուշ ընէ սիրտիս
Զոյգերու համբոյրն . . . : Ամէնը այսքան,
Ամէնը այսքան . . . :

*

Ջուրին մէջ երկինք կը ցոլայ անհուն . . . :
Ո՛վ ոսկի եղեռն Մահու այս պահուն . . . :
Կուռ մարդրիտներու չարք մանեա՛կ մանեա՛կ.
Ասողեր, ծիր-կաթին, լուսին, արքանեակ,
Լոյս ստինքներու պէս ողկո՛յզ, ողկո՛յզ,
Կը կաթեն գինով հիւթը հոգեյոյզ . . . :

Մեռնիլ . . . : Աչքերնիդ երկինք, արիւնհալ,
Խեղճ հոգեւարքներ . . . : Էր չեմ կրնար լալ . . . :
Լալ. ո՛չ. բայց, դո՛ւն, դո՛ւն որ գտնէ՞լ անհաս,

1004
15073

Բո՛ւռ ըո՛ւռ աստղերու մէջ կը խրոխտա՛ս ,
 Է՛ր չի կրնայի փտա՛ծ թռքերէս
 Արիւնճո՛ւ , ժանդո՛ւտ խուխ մը չնորհել քեզ . . . :

Բայց դուն բարձր ես , վերն . քու խիղճիդ մաքուր
 Առանձնութեան մէջ . եօթ մարդարտակուռ
 Կամարներէդ եօթն անդամ բարձրացած
 Սերովրէներուդ միջեւ գեանամած . . . :
 Ու չես հաճիր ա՛չքըդ անկարեկիր
 Ուղղել Մարդկութեան գոր յերկիր թուքեր . . . :

Լո՛յս սանդուղներուդ ոսկի մասներէն
 Իջի՛ր Եհովա՛դ , Ալլահ՛դ , Որ Է՛ն . . . :
 Այլ զգո՛յ՜ . քու լոյսդ մութին մէջ գո՛ցէ .
 Զի կառավարանն այս անհուն գո՛ւցէ
 Խենթեոսյ յանկարծ , գո՛ւցէ ծերունի
 Աչքերուդ մասներ խրուին արիւնի . . . :

. . . Խեղճ յիմար : Որո՞ւ կը խօսիմ փրկրա՛ծ :
 Զէ՞ որ դուն վաղո՛ւց մեռեր ես , Աստուա՛ծ .

Ու քու հակայի դիակըդ անբա՛ւ ,
 Գարշանքի ժահրո՛վն արիւնաթաթաւ ,
 Ապականեր է երկնից անապակ
 Ծիր-կաթիններուն երազն անյատակ . . . :

✱

— «Վարդերը մեռան,
 Վարդերը մեռան
 Իրենց բիւր-բուրան,
 Ցօլիկին վրան
 Վարդերը մեռան,
 Վարդերը մեռան :

«Արիւնոս, մանրիկ,
 Ոսկերս բոցիկ
 Դիակներու վրան
 Դողդո՛ջ կ'երեւան :
 Վարդերը մեռան,
 Վարդերը մեռան :

Դժբա ինձ, Աստուած,
Մագերս ցուած
Կերթամ սարածամ,
Կերթամ ու կու լամ
Ո՞ւր է իմ վարդը
Ո՞ւր է իմ վարդը :

«Կուգէի՜ գլխուն
Տակ դնել անհո՛ւն
Գեհներ կուրծքիս :
Թող այսպէս հոգիս,
Մեռնե՛ր գուրգանքով,
Իր դիակիմ քով . . . :

✱

Ո՞վ է ցայգին մէջ աղջկին այս տրտում,
Որ խենթի մը պէս կ'երթայ անդադրում,
Դիակէ՛ դիակ : Ի՞նչ է այս հառաչ :
Ո՞վ է դիտապատան այս՝ որու առաջ
Հէզը կանգնեցաւ : Ճի՛շ մը . . . : Ու ահա՛
Վերաւորն կլիկ կ'ուզէ, կը դողայ .

Բազումներ իրար կը գալարուին քար . . . :
Ու լուսնակին տակ, սէրէ՛ն խեղագար՝
Արիւնտ՝ա, փրփրո՛տ՝ լսյն բերանը տաք
— Բիւր-ժանիք վիհի մը պէս անյատահ—
Խոր հոնդիւնով հոգեվարքը արդ
Կպցուց սիրուհւոյն բերնին վըրայ վարդ . . . :

Ահե՛ղ չըջանակ : Չորս կողմը մեռել,
Մէջտեղը Սէր . մո՛ւթ արահետ անկ :

. . . Զէնքս կրակե՛ցի . զանկերն հակեցան :
Մօտեցայ իրենց . ըսի բարձրաձայն

Հօլա՛, ընկերներ,
Ինչո՞ւ էք լսեր.
Ձեզ Եւս ալելու :
Դրախտ երթալու
Ո՞րն է կարն համբան.
Ա՛յ, ո՞րն է համբան . . . :

✱

Յետոյ, ապա՛հա՛ր իրենց մունջ քունէն,
Գլուխըս զըրի երկիւղածօրէն
Իրենց զոյգ գլխին՝ քարացուցի զիս.
Ու երկաթէ քուն մը ընկճեց հոգիս:

Այն ատեն հսկայ մը զարկաւ ուսիս.
— «Խեղճ, ի՛նչ կը տեսնես, կ'ուզեմ որ խօսիս»:
Ու ես խօսեցայ ու ըսի իրեն
Իմ ապառաժէ քունիս խորերէն.
— «Կը տեսնեմ հարիւր հին քաղաքներու
Հարիւր աշտարա՛կը հեռէ հեռու:
Կը տեսնեմ կապար օղին մէջ ախուր,
Հարիւր զանգալները դարերով լուռ:

«Կը տեսնեմ հարիւր սարեր մոխրապատ,
Սնցա՛ւ, անժպիտ, իրբեւ անապատ:
Կը տեսնեմ բերդեր անդունդներու քով՝
Ժամանակին դէմ գոցուած՝ փակտնքով:

«Կը տեսնեմ մեր հին տապանաքարեր
Հազար ցեղերէ կոխուած՝ անլինէր:
Բիւր քառուղիներ կը տեսնեմ, Աստուած,
«Աս-հանգլի» ներով սալաշատակուած...:

«Բայց ահա՛ հարիւր զանգերն համօրէն
Երկիւղածօ՛րէն ու գիտակցօրէ՛ն,
Մուժ գիչերին դէմ, ամէ՛նքը մէկանց,
Փոշոտ լեզուին չարժեցին յանկարծ:

«Բառուղիներու տապաններն անձայն,
Խորհուրդներո՛ւ պէս լռի՛ն բացուեցան.
Հարիւր իշխաններ կ'ան անբարբա՛ռ...:
Ահա՛, ցայդին մէջ կ'երթան վեհախա՛ռ...:

«Կը տեսնեմ, կու լամ...: Թափօ՛րն է Ուխտին.
Ուխտին որ կ'ապրի դե՛ռ Մահէն անդին.
Ուխտին որ ահա հեռո՛ւէ հեռու
Փակա՛նքը բացաւ սարի բերդերու...:

«Հարիւր իշխաններ կ'երթան անխռով .
 Բայլերնին ծանր է եօթը դարերով .
 Վահաննին ժանգոտ , բայց աչքերնին վէս .
 Ոտքերնուն չղթան կ'երգէ ջուրի պէս . . . » :

«Այն որ թափօրին կ'երթայ առջևէն՝
 Խոնջ է լայն բեհեզ մը քաշկուտելէն . . .
 Կարմիր-ծիրանին է արքայական ,
 Թէ Յեղին տրւանն . . . չեմ տեսներ այնքան :

«Ու թափօրին հետ , ու թափօրէն վեր ,
 Թռչուն մ'օղին մէջ կը խարխալի , ծեր . . .
 Այգ՝ միթէ՞ արծիւն է արքայական ,
 Թէ սեւ բաղդին բուն . . . չեմ տեսներ այնքան :

«Լայն կարկառեցի ձեռքերս արիւնոտ .
 — «Առէ՛ք , գոչեցի , ա՛խ , զի՛ս ալ ձեզ մօտ .
 «Կ'ուզէի այսպէս ղիմել յաւիտեան՝
 «Յեղի մը Ուխտին անդրչլրիմնան . . . » :

«Բայց ահա՛ ծագեց լոյսն արշալոյսին .
 Հարիւր իշխաններն իջան միասին
 Բայ տապաններու քար սանդուղներէն .
 Ու ամէն , ամէն բան կորաւ նորէն . . . » :

. . . Ու ամէն , ամէն բան կորաւ նորէն :
 — Ժամն է որ բուխ մը պէս , վատօրէն ,
 Դոյութիւնս ծակի մը մէջ թաքթաքուր
 Ծածկեմ Արեւուն ճաճանչէն մաքուր . . . :

ԹՐՔՈՒՀԻՆ

Ձ ԳԵՂՋՈՒԿ ԵՂԵՐԵՐԳ Դ

ԱՍԵՂԻ ՀԻՒՍՔԸ

ԱՅ ԱՂՋԻԿ

ՀԱՅԴՈՒԿԸ

ՀԱՅՈՒՀԻՆ

ԱՌԵԻԱՆԳՈՒՄԸ

ԿԱՐՄԻՐ ՄԿՐՏՈՒԹԻՒՆԸ

ՊՈՒՏ ՄԸ ԱՐԻՒՆԸ

ԿՈՒՍԵՐԳՈՒԹԻՒՆ

ԱՂ ԶԻ ԺՊՏԵՑ

ՎՐԷԺԸ

Հայր, մայր, բախին մէջ, ծերուկ կը ննջեն :
 Խարխուլ տնակին ծակերուն մէջէն
 Վայրագ կը սուլէ ցուրտ ձիւնը ձմրան .
 Աստուած, այս ի՜նչ հով, հիմեր կ'երերան :

Հողէ կանթեղի մը լոյսով զողլոջ,
 Մինակ, գեռատի աղջիկ մը բողբոջ,
 Գաղտնի ձեռակերտ կը հիւսէ ասուէ,
 Կը հիւսէ լո՛րկ, լո՛րկ կ'արտասուէ :

Անցած շարժու երբ սարէն գիւղ գլնաց,
 Սուրբի մատուռին իբր ուխտագլնաց,
 Գաղտնի գներ է ապրուում քաղքի,
 Պունճուխներ մանրիկ, մետաքս, թեկ ոսկի :

Ու ամէն գիշեր, ծնողքը բարի՝
 Երբոր ննջեն, ի՛ր գործին կը փարի .
 Բարակ ասեղով ան իր կարն ասուէ
 Կը հիւսէ լո՛րկ, լո՛րկ կ'արտասուէ . . . :

— Որի՞ համար է այդ կարդ, ա՛յ աղջիկ,
 Որի՞ համար է արցունքդ, հա՛յ աղջիկ:
 Զահիլ մը միթէ՞ սարերու վերով,
 Սիրող առաւ կուրծքէդ ու գնաց բարով...:

— Ես ինծի համար կու լամ, աղբերջա՛ն.
 Գիշերին գաղտնիքն առած սլառմուճան...:
 Սիրտըս սգոտ է, սիրտս սէր չունի,
 Սիրտըս վերքոտ է, սիրտըս տէր չունի:

— Ինչո՞ւ համար է մետաքսդ, ա՛յ աղջիկ,
 Ինչո՞ւ համար է հառաչդ, հա՛յ աղջիկ:
 Միթէ հարսնիքիդ աղքատիկ ջեհեզ,
 Հալաւիդ համար կը հիւսես բեհեզ...:

— Եւ միթէ՞ հարսնիք ունիմ, աղբերջա՛ն.
 Թէ մեկնիմ տունէս, մեռնի՛մ դաւաճան:
 Այս ցուրտ սարերուն վրայ ամայի,
 Ծնողքս ու եղնիկս ո՞վ պիտի նայի...:

✻

Բայց ահա ժպտեց կոյսը լռելեայն,
 Գործն աւարտեր էր. մախաղ մ'էր միայն:
 Կտրեց մազերէն սեփսեւ ծամ մը լայն,
 Ու հիւսեց հապճեպ, — իր անունն էր այն...:

Ծնողքը դիտեց. կը քնանային:
 Լամբարը մարեց. ու աստուածային
 Աղջիկը մեղմին քայլերով դուռնէն
 Դուրս սպրդեցաւ երկիւղածօրէն:

Հո՛ն, իր մեծ եղբայրն՝ ամէնէն թագուն,
 Այդ բուք-բորան, ցուրտ գիշերով անքուն,
 Ինչ որ հին զէնքեր սրբելով մաքուր՝
 Կը պատրաստուէր մեկնիլ թաքթաքուր...:

Աղջիկն իր վզին սեղմ՝ փաթտուցաւ՝
 Մախաղն իր ուսին անցուց, ու լացաւ...:
 Զահիլն հայրենի, իր սլառքին հը՛ւ,
 Գնաց զարնելու...: Գնաց մեռնելու...:

✻

Բայց ես քեզ կու լամ, ո՛վ հայածին Կոյս,
Դո՛ւն մեր ցայգին մէջ՝ խաւարակուռ Լո՛յս:
Դո՛ւն միշտ չնչոյդ ու միշտ խաբուած Յոյս.
Դո՛ւն մեր զամբանին՝ Ծաղիկ սգարոյս...:

Ո՞ր Օրէնքէն, ո՞ր Աստուծմէն, ո՞ր մութ
Արդարութենէն, ո՞ր գութէն անգութ,
Ո՞ր մէկ ոճիրիդ քաւութեան համար՝
Կարմիր չղթայիդ օղերն անհամար...:

Դո՛ւն, Կին, չունի՛ս իսկ այն լոյսը ծաւի,
Այն ցոլքը յետին, որ Սէր կը կոչուի:
Դո՛ւն արգանդն ես լոկ ծնելու անո՛նք
Որ պիտի մեռցէին մահով անողոք...:

Ու սո՛ւրբի մէջէն, ու բո՛ցի մէջէն,
Ու արեան մէջէն, Մահը կ'ընդմիջեն
Ձեռքերդ՝ վեր բռնած մանո՛ւկ մը, վայրի
Ձայնով լալով «Ա՛զգը պիտի ապրի»:

Ժամանակ անցաւ. աղջիկն սամէն օր.
Լոյսը չի ծագած կ'երթար հեռուոր
Սարերն իր եղնի՛կը արածելու,
Ճամբան զխտելու, հղրայրն հեծելու...:

Ու գոյգը ծերուկ—մահահոտ արդէն—
Երկուքի կոտորած, կախուղ մարմանդէ՛ն
Հեռուի Սուրբին կ'երթային կրքուն,
Ազօթիկ կորած Ջանիլի հողուն...:

Աստու մըն ալ երբ աղջիկը Հայուն
Կ'երթար, հեռուէն լսեց խնդճ մայիւն.
Դիմաց, թափանցեց գոգը անտառին.
Երբ չարս բազուկներ ստին զայն, տարին...:

Աղջիկը գնաց, համակերպ, հո՛ււ,
Ձայներ կը լսեր, չէր գօրեր լալո՛ւ...
—Աղջիկ, ո՛յ աղջիկ, սաբը սամայի
Խնողքդ ու եղնիկդ ո՛վ պիտի նայի...:

Ու Բէկը ըստւ. «Այս գիշեր հողւոյս
Տօնն է. վառուին տա՛ս ջահեր լիւրդս.
Բերե՛ք սրբազան կոնքը արծաթի.
Այս գիշեր Արեւ արեան մէջ ծալթի»:

«Նե՛րս արծաթեցէք աւարս գեղեցիկ,
Այս սուրբ կոնքին մէջ կանգնե՛՛ սլացիկ
Ազօթքի մը պէս՝ հասակն իր նոճի...:
Իր միլտութեան Այրահ թող հաճի...:

«Բերէք կարաւանն էգերուս, կարգով,
կոնքին շուրջ ծունկի շարունին քովէ քով :
Ու թող ա՛յն որուն մօտեցայ երէկ՝
Զոհուի կոնքին մէջ. դաշո՛յնը բերէք :

«Թող երգեն ամէ՛նքն ալ. ա՛յն որ կու լայ
Առաջին զոհին պէս պիտի ըլլայ... :
Թող ծընի Իսլամ՝ արիւնով խոնաւ
կոնքէն՝ Նո՛ր Իսլամ... » : Ու այսպէս եղաւ... :

Անչո՛ւնչ, ամէ՛նքն ալ հեռացեր են :
Լոյսերը մարած. ջահի կայծերէն
Ռմանք կը միան — եղեռնի մը պէս... :
Խոնկի ծառն՝ սպրոտ անձ մ'ըլլար կարծես... :

Ու վէ՛ս, ու խրո՛խտ, ու մո՛ւթ, անմոռնչ,
Մէջտեղը կանգնած կոյսը անտէրունչ,
Ո՛ւ մերկ, ո՛ւ խրոմ՝ արեամբ հրախտ,
Դիւցադնի կարծես մերկ նիզակ մ'ըլլար... :

... Ո՛վ պիտի լայ ձեզ, տարուսձ մոլորուն,
Գեղեցկագոյններդ Գեղեցիկներուն...
Ձեր առջև կի՛րքն իսկ պիտ՝ խնայողաւ
Ու Իմաստութիւնն պիտի ծառայար... :

Դեռ կո՛յս, դեռ վայրի՛, դեռ տա՛ք, անապա՛կ,
Դո՛ւք որ թշնամու վրաններու տակ,
Թափելու կ'երթաք պո՛ւտ մ'արցունքի հետ,
Ամօթապարտ պուտ մը արիւն անհետ... :

Ու Բէկը երգեց. « Դու Սուլթանս ես, ջան.
Դամասկի բռնե՛ղը քեզ պատմուճան :
Դու իմ գիշերի Արևս ես, ջան ջան,
Ինչպէս նայիմ քեզ, հոգիս կը դողայ... :

« Դու իմ նորածագ Թրքունիս ես, ջան.
Իմ երկու աչերս քեզ կը տենչան :
Սրտիս վարդենուոյն գշտոյն ես, ջան ջան,
Ինչպէս փրցնեմ քեզ, ձեռքս կը դողայ... :

« Դու ինչո՛ւ այնքան անգո՛ւթ ես ինձ, ջան,
Մանրիկ ատամներն հոգիս կ'որոճան :
Մի՛ ջահեր աչքիդ տաճարը, ջան ջան,
Ինչպէս մարեմ քեզ, սիրտս կը դողայ... :

« Դու գլխիս հրաչէկ սաղաւարտն ես, ջան.
Շապիկ քոցեղէն, չքնաղ դաւաճան :
Սիրտըս կըրակի վրա՛յ կ'այրես, ջան ջան,
Ինչպէս միտեմ քեզ, սուրբս կը դողայ... » :

✱

... Թրքունին այլե՛ւս չի ժպտեց բնա՛ւ :
Առաջին ցայգին արցունքը խոնաւ
Այնպէ՛ս խոր գծեր էր դէմքին ճամբան,
Որ չի կրցաւ զայն սրբել ո՛չ մի բռն :

Ո՛չ մետաքս հաշաղ, ո՛չ պերճանքներ բուստ,
Ո՛չ Դամասկոսի բռնեղներ հարուստ,
Ո՛չ Պենկալայի վարդեր դեռ խոնաւ...
Թրքունին այլե՛ւս չի ժպտեց բնաւ :

Ան ի՛ր Օրէնքէն , ան ի՛ր Արզանդէն ,
 Ան ի՛ր Կեանքէն , իր Յատումէն , արդէն
 Մի նոր Իսլամի ծնկը կ'զգար .
 Զայն ի՛ր արեան մէջ խեղդելու անկար . . . :

Խեղճն ալ չէր խորհեր թէ սարն ամայի
 Ծնողքն ու կոնիկն ու պիտի նայի . . .
 Բայց Բէկն ըսեր էր . « Այլա՜ն օրհնէ քեզ ,
 Եղբայրդ մօտ օրէն զու պիտի տեսնես . . . » :

✱

Ու Բէկը եկաւ գիշեր մ'ուշ ատեն ,
 — « Ո՛վ իմ Թրքուհիս , տե՛ս , հեղեղատէն
 Անցնելուս այս խեղճը ինձ կը դաւէր
 Իր ղանչէրն ու զինք քեզ բերի նուէր » :

Թրքուհոյն իրա՛նը սառսռաց փուշ փուշ .
 Առաւ ծանր մախա՛ղը , դիտեց ապուշ .
 Իր հիւսքն էր ոսկի թերերով անչէջ ,
 Իր մազն , իր անուէն , արիւններու մէջ . . . :

Աչքը մթաղնեց , մոռցաւ ամէն բան .
 Նետուեցաւ վայրի թռչնի պէս անբան .
 Ղանչէրը միտեց չե՛շտ Բէկի կուրծքին ,
 « Այս քեզ համար եր . . . » գոչեց մոլեղին :

« Ու այս ալ ի՛նձ համար . . . » ըսաւ խելայե՛ղ
 Անսահմա՛ն , անով՛րջ քրքիջով ահե՛ղ ,
 Բռնած եղբոր գանձին աչքերուն տոջին . . . :

— Առաջին խինդն էր , ու չունչը վերջին . . . :

ՄԱՐԴԵՐԳՈՒԹԻՒՆ

ԳԻՒՂԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻՒՆ ՄԷՋ — Ծնունդը

ԳԻՒՂԱԿԱՆ ՃԱՄԲՈՒՆ ՎՐԱՅ — Կեանքը

ԳԻՒՂԱԿԱՆ ԳԵՐԵՋՄԱՆԱՏԱՆ ՄԷՋ — Մահը

ԳԻՒՂԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻՆ ՄԷՁ

Ա.

Անցեալ տարի էր : Յողնած տապքէն ,
Շատ քաղաքակիրթ այս Արեւմուտքէն՝
Ուր խիղճը բառ մ'է , մարդը՝ մեքենայ .
Աշխարհ գործարան մ'անխոնջ , անխընայ .
Սէրը հաշիւ մ'է . կրօնքը՝ դրամ .
Երջանկութիւնը՝ ձանձրալի մի տռամ ,
Մահն՝ անմտութիւն . կեանքն՝ անհաշտ մի կռիւ .
Ուր ժամանակն իսկ վատ մ'է ալիսուիւ
Որ ամէն բոլքն իր մանրակրկիտ
Մուրճի հարուածով կը զարնէ մտքիդ . . .
Այապէս , հե ի հե , յողնած , յուսահատ ,
Անմիտ այս վազքէն անդունդ , անընդհատ ,
Կարօտն ունեցայ հին հին զարերու .
Եւ հիւանդ հոգիս տարի ես հեռու ,
Հեռու , խնկաւէտ , լուռ , մշտնջենի .
Արեւելքի իմ գիւղըս հայրենի . . . :

Բ.

Կիրակի մըն էր . քաղերս ուղղեցի
 Իմ ալեոր մօրս հետ եկեղեցի :
 — Պիտի ծիծաղիք , կարծրացած սրտեր .
 Կարդացիք Լիւքքէս , Եպիկուր , Վոլթէր ,
 Միւքանի ուրիշ մուլթ գիրքեր ալ դեռ ,
 Բայց անհաւատի այդ տժգոյն թուղթեր
 Իրաւունք չե՛ն տար որ ամբարտաւան
 Ձեր թոյնը փչէք՝ կըրօնադաւան
 Հոգւոյն ալեոր մօր մը ծերունի ,
 Որ ապրելու դեռ հաղիւ օր մ'ունի ,
 Որ ծովուն վրայ՝ չիւղի մը նման ,
 Մէկ ոտքը մատուռ , միւսը գերեզման ,
 Գերազոյն , անհաս , անսկիզբ , բարի ,
 Մթին Աստուծոյ մ'անուան կը փարի .
 Ու անիրաւունձ , տառապանձ , հուսա՛ ,
 Մեծ Սրդարութեան վճռին կը յուսայ . . . :

Գ.

Ու դո՛ւք , ո՛վ Հօրաս , Զենոն ու Վոլթէր ,
 Ի՞նչ որ ալ ըլլաք՝ երէկինն էք դեռ .
 Մինչ յիսուն հազար այս տարի է որ
 Անդու կը դառնայ աշխարհն ալեոր՝
 Հաւատացեր են մարդերը բոլոր :
 — Բարէ , հակառակ հաւատքիս մելոր ,
 Ծագրել չի գիտցա՛ւ ընաւ իմ հոգին
 Տաճար մ'ըլլա՛յ այն հեթանոս բազին ,
 Քար-քար աւերակ սիւներ Քառնաքին ,
 Հըրապաշտ Պարսիկ բլլուր բոցազին ,
 Բուր Սիպիլի , Հնդկի Էլլօրան ,
 Ասորեան հարիւր-զոհեան հին խորան ,
 Կամ Քրիստոնեայ պէտճ եկեղեցին . . .
 Հոն մարդերը Մեծ-Յոյսը դարբնեցին . . .
 Ու հո՛ն — զլխարկնիդ բացէք վհներուն —
 Գերեզմանոցն է կենդաններուն . . .

Դ.

Եկեղեցւոյն մէջ մտայ լուկայն :
 Շէնքը փոքրիկ էր , բայց բաւական լայն
 Աստուածն ու դարե՛րը ամփոփելու . . . :
 Քար քարի վրայ , ծներ էր , հլլո՛ւ ,
 Առանց արուեստի , առանց մեծ ոճի ,
 Պարզ , ինչպէս ծառ մ'որ հողէն կ'աճի .
 Ու քար , ու բազմոց , ու կերոն , ու խաչ ,
 Հոն , հին դարերու բոցն ունէին գաղջ . . . :
 Ու առաստաղի աղքատ ջահերէն
 Կախուած՝ ժամանակը մեռելօրէն
 Կը ննջէր անչա՛րժ , դարե՛ր քնէած ,
 Քչոցին ձայնէն երբեմն շոյուած . . .
 Հոն ո՛չ հեք , ո՛չ վազք , ո՛չ ժամ , ո՛չ վայրկեան .
 Մնասանման , անխռով , անծա՛լ , յաւիտեան ,
 Զո՛րս պատերու մէջ՝ Անհո՛ւն մը խորին ,
 Ուր ծեր գեղջուկներ մեռնի՛լ կը սուրբն . . . :

Ե.

Բայց բացառիկ տօն մ'էր այդ կիրակին .
 Կնո՛ւնքներ ջոջի նորեկ որդեակին ,
 Ինչ որ գիւղին նոյնքան է կարեօր ,
 Որքան Նոռնոյի տօնը դարաւոր
 Նազարէթի հին քաղաքացիին :
 Ուստի ծեր , մանուկ , հաւաքուած էին :
 Ու քա՛նառն այդ մեծ օրուան համար ,
 Պատրաստեր էր փոքր քարոզ մը յարմար :
 Պերճ խօսքի տաղանդ չունէր բնածին ,
 Բայց զայն ընտրեր էր հովիւ՝ գիւղացին ,
 Զի հասակով բարձր էր , վարքով արդար ,
 Հայերէն գիտէր , նոյն խակ կը կարդար :
 Կեանքի պայքարէն յոգնած հիւան մը հեզ ,
 — Կոյս Մարիամին կոյս նշանածին պէս —
 Այնքան վաղեր էր մօրուքն ու շուրջառ ,
 Որ կարծես ան ա՛յնպէս ծնած ըլլար . . . :

2.

Զոյգ կերոնի մէջ՝ կը խօսէր բեմէն.
 Ու կ'ունկնդրէին գեղջուկներն ամէն,
 Խոր երանութեամբ սուգուած անհրնար.
 —Թէն հայերէն մա՛րդ չի հասկնար...
 Հին Անեցարուէն առած բնաբան,
 Կը գտնէր Տէր-Հայրը շատ բնական
 Որ տղերք աշխարհ գան անհամար — լուրջ —
 Ինչպէս բիւր չիւզեր ձիթենիին շուրջ:
 Յանկարծ չլացին աչերս քնէս՝
 Նարթէօնին անունն է տուած:
 Նարթէօն... Ինչ քառս անյատակ՝
 Աշխարհէն քաշուած այդ մատուռին տակ:
 Ձէ՛ որ լսեր է այդ մարդն ահագին,
 «Մայրեր, զաւակներ չինեցէք ազգին...»:
 —Ախ. զո՛րք պէտք էր այդ ամբարտաւանին՝
 Որ թնդանօթներ գիւղէ՛ գիւղ տանին....

Է.

Պատարագէն վերջ, քով քովի անձայն,
 Երկու թափօրներ իրար քսուեցան:
 Ան չէր դատարան հանդիպումը հին՝
 Կնունքի թափօրն՝ Մահուան թափօրին.—
 Մէկ կողմ ծնունդ, խինդ. միւս կողմ մահ ու լալ.
 Ու եկեղեցին կ'օրհնէ երկուքն ալ...:
 Ո՛չ: Երկու թափօր, երկուքն ալ ժպտուն.
 Մէկը նորածին որդին մեծատուն,
 Միւսը աղքատի ծնունդ անտուն.
 Մէկը բեհեզով քնած, միւսն արթուն.
 Մէկուն ժանեակներ, մետաքսի հիւսկէն,
 Միւսին ձորձ մը խեղճ՝ հօրը չապիկէն.
 Առաջնոյն ոսկի, ժանեակ բիւր տեսակ,
 Երկրորդին ճակարկ փուչի սև պսակ.
 Մէկը Տէ՛ր արդէն, միւսը Գրա՛ստ:
 Ճակատագիր, վա՛խ, տղաքները փաստ...:

Ը.

Բայց այս ի՞նչ արդար օրէնք մ'է խորին
 Որ յղիացա՛ծ, ճո՛խ Մեծերը երկրին
 Իրե՛նց արդանդին մէջ կը հարուածէ :
 Հաւասարութեան խո՛ւլ պէտք մ'է գուցէ
 Որ վիժածընունդ սերմերը Մեծին
 Ի՛ր որովայնին խակ գո՛գը հիւծին ,
 Ու հաշիւներէ վերջ , երբ ի հարկէ
 Ոսկին ալ պատրաստ է , հա՛յրը գրկէ
 Խանձարուրներու մէջ մետաքս գեղերի ,
 Անժպիտ , տժգո՞յն հրէշ մը մարդակերպ . . . :
 Մինչ քանի՜ թշուառ խեղճեր է՛ղ , արո՛ւ ,
 Որ յեղակարծ սէր մ'ուռնին իբարու ,
 Կայծակներու պէս իրարո՛ւ կու գան ,
 Առանց հաշուելու վաղն ու ապագան ,
 Ու կ'երկնեն—խորշի մը մէջ անձանօթ—
 Ի՛նչ հակայ կեանքեր , անվճար անօթ : : :

Թ.

Ապշա՛ծ , սարսափա՛ծ խորհեցայ անխօս ,
 Սպարթական հին բարքին բարբարոս ,
 Որ խեղդելէ վերջ կը յանձնէր գետին
 Մարդկային տժգոյն տղրուկներ յետին . . . :
 Բայց քառասուն դարեր անցեր են արդէն ,
 Ու սովրեցանք որ հրէշներն ալ մարդ են .
 Անո՛նք ալ ուռնին զգացո՛ւմ , հոգի՛ ,
 Անոնք ալ ուռնին իրաւունք կեանքի ,
 —Հոգ չէ՛ թէ ապրին բիւրերու մահով .
 Օրէ՛նքը՝ իրենց վահան ապահով . . . :
 Չե՛մ համարձակիր վերցնել մէկդի
 Կարմիր-վարագոյրն որ Օրէնք կ'ըսուի ,
 Դիտելու ըմբոստ այն կեանքե՛րն հակայ ,
 Որ բանտերու մէջ , կառափնատի վրայ ,
 Կախաղաններով մեռան անհամար ,
 «Կեանքի Իրաւունք» . . . պողալուն համար :

Ժ.

Երկուքն ալ երկա՛ր, երկա՛ր զիտեցի :
 Այլեւ բնա՛ւ մի խօսիք ինձի
 Արժանիքին վրայ, ու տարբերութեան,
 Ու ազնուական զարմին վրայ արեան :
 Ահա երկուքն ալ. անկերպ բղէզներ,
 Շիւղ մը իսկ զիրենք պիտի մեռցնէր :
 Կ'ուզեն անուն տալ. ի՞նչ պէտք անունի...
 Իւրաքանչիւրն ալ իր անունն ունի.
 Մին Ո՛յժն է անգութ, միւսն Ստրկութիւն :
 Ոյժ չունի կ'ըսէք խէզն անարիւն.
 Ի՞նչ պէտք արիւնի.—անպագ բորենի,
 Հացի մը փոխան, կարմիր, ծիրանի,
 Ան պիտի ծրծէ Արիւնը միւսին,
 Ու պիտի մըխէ ժանիքն իր միտին.
 —Օրէ՛նքը՝ իրեն անքոյթ օթեան :
 Ողջունեցէք զայն, Իշխանն է վաղուան... :

ԺԱ.

Ծննդադրած զողջո՛ջ, աչքերըս ձեռքիս,
 Կուրծքիս տակ զսպել կ'ուզէի հոգիս :
 Հազար նկարներ կ'անցնէին մտքէս :
 Արեան շողեղն պէս, նոճիկներու պէս
 Բիւր կախաղաններ անգութ մեծերու...
 Ու հրդեհներու մէջ հեռէ հեռու,
 Ստրուկներու կո՛ւռ, բարբարո՛ս գունդեր,
 Որ տաճա՛ր, աստուա՛ծ, կո՛ւռք, իշխա՛ն ու տէ՛ր
 Տապալելով վար, կ'երթային հեռո՛ւ
 Հաւասարութեան սե՛րմը ցանկու,
 Ու լա՛յն բաշխելու Արդարութիւն, Հա՛ց... :
 Այտիս վրայ հրաչէկ արցունք մը գողաց.
 Աչքերըս բացի, տեսիլք էր միայն.
 Ամէնքն ալ գացա՛ծ, ժամն էր լռելեայն... :
 Ու ե՛ս ալ գացի՝ իմ սուգիւ զարման՝
 Հաւասարութեան դաշտը—դերեզման... :

*

ԳԻՒՂԱԿԱՆ ՃԱՄԲՈՒՆ ՎՐԱՅ

Ա.

Եկեղեցիէն մինչև գերեզման
Տանող ճամբուն վրայ, քարի մը վրան
Նստեցայ տրտում, ու լո՛ւռ դիտեցի
— Հողւոյս ծարաւո՛վը արեւլքցի —
Հեռուներն հանդարտ, հեռուները լա՛յն,
Հեռուները ջինջ, միսթի՛ք, լռելեա՛յն:
Հո՛ն, երկինքներու տակ յաւէտ ծա՛ւի.
Առա՛նց ժպտի ու առա՛նց ցաւի,
Կ'ապրէին մարդե՛ր, մըջիւններ, բոյսեր...:
Հոն չէին ճանչնար ո՛չ կռիւ, ո՛չ սէր:
Հոն Անշարժութեան օրէնքին հըլու,
Առա՛նց աճելու, առա՛նց նւաղելու,
Հազար դարերու ու անհուններու
Մտերմութեան մէջ կ'ապրէին, — հեռո՛ւ
Սէ՛գ Արեւմուտքէն ու հեղնելով զա՛յն...:
Հեռուները ջինջ, միսթի՛ք, լռելեա՛յն...:

Բ.

Ու հո՛ն, անուրջի մը մէջ անսահման,
Երկիրը իբրեւ անհո՛ւն խնկաման,
Իր ձանձրոյթը—լայն աղօթքի մը պէս —
Անշտա՛պ, անխոռ՛վ կը մխար կարծես...:
Ու հո՛ն, հեռաւոր հորիզոններու
Անծալ երկինքներն հեռէ՛ հեռու,
Կը տեղային վար՝ օրհնութեան մը պէս՝
Ոսկեփոշի լայն անձրեւ մը կարծես...:
Ու հոն արեւուն զունդին մէջ անչէջ,
Ու ծածա՛ն-ծածա՛ն ցորեններուն մէջ,
Ու խրճիթներու բոյնին մէջ համակ,
Աւերակներու սուգին մէջ ճերմակ,
Բա՛ն մը կար Կեանքէն անջատ, Կեանքէն վե՛ր,
Բա՛ն մը որ Կեանքէն ընա՛ւ չէր ազդուեր,
Որ կը նմանէր Երէկին, Վաղուան...
Այդ՝ Մահուա՛ն իսկ մէջ ժխտումն էր Մահուան...:

Գ.

Ասոր համար երբ միտքն Արեւմուտքին՝
 Կեանք բառին առջեւը զարմացազին
 Հարցական նըշան մը կը զնէ նենդ...
 Մենք կախման երեք կէտեր կը զնենք...:
 Ու երբ կը վազեն անոնք տենդազին,
 Թըւանըշաններով կը լուծեն հոգին,
 Կը քննեն Երկինքն ու աստուածը, մենք
 Մեր կախման երեք կէտը կ'երազենք...:
 Ու երբ կը խրոխտան անոնք, մենք կու լանք,
 Այս, որովհետեւ ի՞նչ որ ալ ըլլանք,
 Գլուխնիս երկինք, ոտքերնուս տակ հող,
 Այգին ու ցայգին միջև տատանող
 Օրօրոցներ ենք...: Ու ինչ որ անչէ՛ջ
 է, պիտի չիջի չիրմին մութին մէջ...:
 —Լացը վերցիւում մըն է լուսեայն,
 Թէ ի՞նչ ալ ըլլանք, մարդեր ենք մի՛այն...:

Դ.

Այսպէս ասրեցան, ու այսպէս կ'ապրին
 Բոլոր որդիները Արեւելքին:
 Խուսկի՛, կնդրուկի՛ ծոցը լուսկաց,
 Իրենց հոգիին անձանօթ մընաց
 Պոռո՛տ Գլտուլթեանց չեփորը սովեստ,
 Ու սուտ Փառքերու ծածկոյթն հաստարեստ...:
 Անոնք ստացան, առա՛նց ուղեւու...:
 Ու Կեանքէն անցան՝ առա՛նց յուղեւու
 Անոր մութ յատակը աչքէ անտես,
 —Ծովուն վրայ սահող լճու թեճակին պէս...:
 Անոնք գինովցան, առանց քննելու...
 Ու լացին՝ սրտի պէտքի մը հը՛ւ...:
 Անոնք խոկացին Եդեմն. ու ծնան
 Անէութեան մեծ հսկան—Նիրվանան,
 Ու երազատես Նազովրեցին հեզ...
 —Ու Երկունքը հեշտ էր Մահուան մը պէս...

Անոնք նայեցան հեռէն՝ մարդկային
 Յառաջդիմութեան կուռ մեքենային,
 Ինչպէս անտառին ծոցը ամայի,
 Ծերունը եղնիկն հանդա՛րտ կը նայի
 Տքացո՛ղ, չաչո՛ղ սև շողեկառքին՝
 Լա՛յն «ինչո՞ւ համար» մը զարմացազին
 Թարթկով աչքին մէջ երազահալ... :
 — Ինչո՞ւ չտապիկ. չէ՞ որ ամէ՛նքս ալ,
 Ոմանք հեւ ի հեւ, ու ոմանք դանդաղ,
 Անվրի՛պօրէն պիտի հասնինք Մահ...
 Կեանքն է այս. միշտ սուտ սուտի ետեւ.
 Մէկը հազիւ թէ միւսին չափ տեւէ... :
 Շառաչող ծովուն ալիքներուն պէս,
 Կը ծնինք ամէնքս, կը բարձրանանք վէս,
 Բայց հազիւ ատեն մը կայ փրփրելո՛ւ...
 Պէտք է կորսուիլ. կորսուի՛նք հըս՛ւ... :

Ու այսպէ՛ս պիտի կորչի ամէն բան... :
 — Ժայռին վրայ նստած՝ դիտեցի ճամբան,
 Դեղին Փոչիկ յուսահատ ճամբան,
 Խո՛ւլ «Երեկ»ներու պատմի՛չը անբան... :
 Ախ, այդ զայարուո՛ղ, չի հատնո՛ղ, խոպան,
 Արեւուն ծագէն ի մո՛ւտքն՝ անխափան
 Երկարող վտիտ, բարեկամ ճամբան,
 Ծընող Մարդկութեան առաջին օրրան,
 Որուն ապալեր իրանին վերան,
 Հիմալայայի սարէն մինչ Իրան,
 Ու Արարատէն մինչև Վոսիփօրոս,
 Մինչև Դանուբի ափերն մշտահո՛ս,
 Ու մինչև չորս ծագը Արեւմտեան,
 Գացին առաջին հայրերն Մարդկութեան,
 Այրող Արեւն գունդին տակ, խաղա՛ղ,
 Ճոացընելով կառքերնին դանդա՛ղ... :

Է.

Առաջին անգամ բլլալով հառա՛չ
 Մը արձակեցի այդ ճամբուն առաջ... :
 Սոսկա՛ցի իրմէն. ու ափ մը փռելի
 Առի, մարդու մը նըման որ կ'ապշի...
 Բայց ինչ կիկլոպներ, իրրև թէ անչէ՛ջ
 Ի՛նչ ազգեր, կեանքե՛ր այդ փոշիին մէջ :
 Ի՛նչ արեան լիճեր, քանի՛ ոսկորներ
 Դարերու մէջ հոն փոշի են դարձեր... :
 —Դիտեցի ուշով. զի՛ս ճանչցայ հոն շուտ.—
 Նախ քարայրներու բնակիչ մազուտ,
 Յետոյ ասպաղէն նետաձիգ մը սէզ,
 Յետոյ թագաւոր մը—եթէ կ'ուզէք,
 Յետոյ ածիլուած գլխով մէկ գերի,
 Յետոյ թրուպատուր մ'որ կը ղեգերի...
 Ու հիմա տոգոյն խն'ղճ մը դող ի դող,
 Ո՛չ մարդ, ո՛չ աստուած, ու ո՛չ իսկ քերթող... :

Ը.

Հո՛ն ճանչցայ նաև ծեր Սողոմոնին
 Հալէ բեռցուած կարաւաններն հին...
 Դանդէսէն բոյրի, թանկազին քարի,
 Ու կարմիր Ծովէն ալ ամէն տարի
 Ուղտերով կրո՛ւած պերճանքները բուստ,
 Դամասկի մետաքս բեհեզն ալ հագուստ,
 Արքաներու ձօն՝ Գլէօբաթրային... :
 Ու վերապրեցայ հոն եղեմային
 Ու գինուլցընող հըրաչքը չքնաղ
 Շամիրամի պերճ պարտէզին առկախ...
 Հո՛ն. այդ փոշիին մէջ խօսեցուցի
 Տարարազդ Անդուանն Հռովմայեցի
 Որ վահանն իրեն ծախեց Տոփանքին...
 Հո՛ն, խօսեցուցի նաև տխրագին
 Ժողովուրդներ որ մեռա՛ն անհամար :
 Չեմ գիտեր ո՛ր մէկ Արքային համար...

Թ.

... Յանկարծ ծանր՝ թե մը զարկաւ ուսիս :
 Հին երազներէն արթնցաւ հոգիս .
 Ու տեսաւ տարեց մշակ մը տոգոյն :
 — «Ո՞վ ես դու» : — «Անունս է Աշխատութիւն...» :
 — «Ի՞նչ կ'ընես այսպէս» : — «Կը մուրամ...» հծծեց .
 Ու լո՛ւս հեռացաւ , մինչ ես դառնահեծ
 Գացի ետեէն մինչև իրեն տուն... :
 Գետնի անկողնի մը վըրայ , արթնն ,
 Երկարած նիհա՛ր իր կենն հոգեւոր ,
 Ծեծուած անասնի մը պէս կը հետք...
 Ու մինչ գնաց հինգ խլէզներէն մին ,
 Աթոռի պէս բա՛ն մը ճարելու հին ,
 — « Հաց չի կայ , կ'ըսէր հայրիկը ինծի ,
 « Մի քանի օ՛ր է չեմ երթար գործի ,
 « Կը տեսնես , վերջին օրերն են գուցէ...
 « Առանց ինձ , աչերն ո՞վ պիտի գոցէ... » :

Ժ.

Ու կինը բարի կը նայէր իրեն ,
 Ինչպէս կը նայի մարդ անա՛մնօրէն
 Իրեն Աստուծուն... : Ախ , որովհետեւ
 Իր կենսակցութեան ժամը կարճատեւ
 Սիրալի՛ր եղաւ . կռիւ չունեցան
 Ո՛չ զրամօթիտի , ո՛չ ժառանգութեան... :
 Ժրքաջան տիկին , միշտ իր յարկին տակ...
 Թանը առատ էր , անկողինը տաք...
 Ու քիչ օրէն երբ Տիրոջ հրամանով ,
 Հողին տակ պիտի թաղուէ՛ր ապահով ,
 Կը խրատէր էրկան՝ առնու գիւղակին
 Այսի՛նչ ժրաջան աղջիկին իրրե կին ,
 Որովհետեւ խեղճ կինը կը յուսար
 Թէ ան կը նայէր աչքով հաւասար
 Թէ՛ իր ամուսնոյն , թէ՛ իր խորթերուն
 Եւ թէ՛ դոմի իր փոքրիկ հորթերուն... :

ԺԱ.

Դուրս ելայ տունէն, մարմինս փուշ փուշ.
 Խորհեցայ կեանքին խմաստին ապուշ,
 Թէ ինչպէ՛ս ստրուկ կիրքերու հըրճ,
 Մարդս աւելի՛ վարժ է մուրադու,
 Քան պապենական օրհնած դանակով,
 Քիչ մը վախցնել—գոնէ կատակով...—
 Մեր ոսկեծոյլ նո՛ր Աստուածները կո՛ւ...:
 Խորհեցայ թէ Դրամ միապետին քով՝
 Ի՛նչ տոգոյն լմբիչ մ'է Աշխատութիւն...:
 Խորհեցայ անգամ մըն ալ անարիւն
 Այն բո՛ււ մը «Նորին Վսեմութեանց» վըրայ՝
 Որոնց չնորհիւ երկիր կը դառնայ...:
 Խորհեցայ Ոյժին վրայ մըտովի,
 Ու ա՛յն հապիտին որ Օրէնք կ'ըսուի...:
 Ու գացի ես լուռ, իմ սուգիս դարման,
 Հաւասարութեան դաշտը—Գերեզման...:

ԳԻՒՂԱԿԱՆ ԳԵՐԵԶՄԱՆԱՏԱՆ ՄԷՁ

Ա.

Սկեպտիկ ժպտով մը դանդաղագին
 Երբ մարդ ըմպած է մրո՛ււրը կեանքին,
 Երբ ծառայած է կամքով կորովի՝
 Այն մեծ վարպետին որ Վիշտ կը կոչուի.
 Ճանչցած է դողդոջ դշխոյն որ Սէրն է.
 Ազգաց լ'անհատին Պատմութեան դժնէ
 Նայած է անգամ մը միւս երեսին,
 Ճանչցած է մարդուն Գիտութիւնը սին,
 Արուեստն յաւակնոտ, սիրտն ամբարտաւան,
 Սո՛ւզը երէկին, երկիւղը Վաղուան...
 Ու ճշմարտութեան հոգին ծարա՛ւի
 Զննած է երկնից պարապը ծաւի
 —Հին աստուածներու վիհն այն մշտական,—
 Ա՛յդ մաշդուն համար ուրիշ վայր չի կայ
 Աւելի՛ քաղցրիկ հեշտանքով յըղի,
 Քան գերեզմաննոց մ'աղքատիկ գիւղի...:

Բ.

Լճու նստած քարի մը վըրայ տապան,
 Դիտեցի լո՛ւն այդ վայրը խոպան,
 Ու զո՛ւր խորհեցայ թէ այս այն վա՛յրն է
 Ուր վաճառական Աստուած մը դժնէ
 Չարը կը պատժէ անասման վախով,
 Բարեոյն չնորհելով դրախտ մ'ապահով...:
 Ընկղմած ծոցն այդ Մահուան Բաղաքին,
 Զուր խորհեցայ թէ անմահ էր հոգին...:
 Անմահ. բայց չէ՞ որ երկնից մէջ զարնան
 Բիւր գիսաւորներ մոխիր կը դառնան.
 Աստղեր կը վառին, աստղեր կը սառչին.
 Կը լռէ ցայգին պլպուլը՝ վերջին,
 Բոյս ու կենդանի կ'իյնան անկենդան.
 Ամէն, ամէն բան մահուան զոհ կ'երթան...
 Ու երկնքին հիւր՝ լոկ մա՛րդն է տըխուր...:
 Անմահ, մինչև երբ, և ինչպէ՞ս, և ո՞ւր...:

Գ.

Բայց ուսկի՞ կու գայ այն Յոյսը մարդուն,
 Որ մեծ-ցայդին մէջ միայնակ արթուն
 Կ'ուզէ հսկել՝ երբ իր ոսկորոտին
 Երկու ափ հողի ներքև կ'անհետին:
 Ու ինչպէ՞ս դիակը փտելէ վերջ,
 Մարդ յամառօրէ՛ն, Մահուա՛ն ծոցին մէջ,
 Անմահութեան Յո՛յս մըն է դիուցեր...:
 — Անշուշտ սարերու երբ եղնիկը ծեր
 Կը նայի անդունդն ի վար անյատակ...
 Երբ գայլը փոքրիկ՝ մացառներու տակ՝
 Կը դիտէ մա՛հն իր գնդակահար հօր...
 Երբ ուկրիանին վրայ անդնդախոր՝
 Շնագայլն հսկայ կը թաւալի լճու...
 Վերջալոյսին դէմ Առիւծը տխուր՝
 Երբ կը մոռնէ դաշտին մէջ խոպան...
 — Անմահութեան վրայ չէ՞ որ կը խոկան...:

Դ.

Նո՛յն իսկ Մարդուն մո՛ւթ նախահայրն Աղամ,
 Անդէ՛ն, անաղաշտպա՛ն ալդ խեղճն հաշմանդամ,
 Նետուած պժեկո՛ւ միջև ահագին,
 Շո՛ւտ քիչ հաշիւի կ'ատնէր իր հոգին,
 Երբ պոս՛ւղի մը համար, անսկէ՛ն,
 Անմահութենէն կը հրաժարէր...:
 Բայց ահա սնորս՛ւ միջոց մ'է անցեր.
 Յիսուն ծանրածանր դարով՝ Մարդը ծե՛ր,
 Որ իր ուղեղին զրդումին հըլու,
 Հասեր է ամէ՛ն ինչ գըրաւելու,
 Ստրուկներ գտեր է անասնոց մէջ,
 Մ'նացածը զարկեր, հալածեր անսկէ՛րջ,
 Աստուածներ չիներ է նախ անհամար,
 Յետոյ ամէ՛նքն ալ այրելու համար...
 Տիրե՛ր է Բնութեան Ոյժին ահագին,
 Կը տենչայ իշխել արդ ժամանակին...:

Ե.

Ախ, անմահ ըլլալ...: Ապրի՛լ յաւիտեան.
 Իսպա՛ռ չունենալ ո՛չ դար, ո՛չ վայրկեան.
 Ժամանակի՛ն պէս, ժամանակին մէջ,
 Տքա՛լ, տառապի՛լ, բայց ապրի՛լ անսկէրջ...:
 Սիրտը արիւնտտ, մարմինը հիւանդ,
 Յոգնարե՛կ, ի՛նչ փոյթ, ապրի՛լ մանաւանդ...:
 Շիւղ մ'ըլլալ մարգի, ի՛ր մը լռելեայն,
 Բայց յաւիտենին մէջ ապրի՛լ միայն...:
 Քար մ'ըլլալ անարդ, ապառաժ մ'անխօս,
 Գէթ նիհար ատուակ մ'ըլլալ մշտա՛հոս,
 Ծա՛ռ մը դարաւոր, մետաղ մը միայն
 Անմի՛տ, անզգայ. չի մեռնի՛լ սակայն...:
 —Աստուածացեալդ Մա՛րդ, ամօ՛թ քեզ, ամօ՛թ,
 Մու՛թ, ամբարտաւան խրոխտութեանց անօ՛թ,
 Դեռ ամէ՛ն գինով կը կառչիս հողին...:
 Նայէ՛իր աշնան տերեւին դեղին...:

Ու երբ ըսեն թէ գիտութիւնը նոր
Այրեց հին, փոշոտ գիրքերը բոլոր,
Թէ նիւթ կայ միայն, Հոգին չէ՝ անմահ,
Հոգին չի կա՛յ իսկ.— Մի հաւատաք, ահ:
Վճիտ մոմեաներն հին եղիպտոսին,
Դարերու գաղտնիքը թող ձեզ խօսին...:
Նայուածք մ' ուղղեցէք զէպի Պարթենոն,
Նոր Անմահներն են որ կը խրոխտան հոն:
Ու է՛ն չոր գիտունն իսկ՝ կրօնքին օտար՝
Քարէ արձանի մը հոգին կու տար...:
Ախ, կեանքի, մահուան կռիւն անզգամ...:
—Ու անչուշտ՝ մենէ է՛ն խելօքն անգամ
Երբ տեսնէր Մահն որ պաշտօնին հրը՛ւ
Կու գար սիրելին մենէ խելու,
Թէ Աստուած ըլլար ան, թէ Սատանայ,
Շան մը սէս պիտի խեղդէր անխընայ...:

Շան մը սէս... ախ, շատ չի պիտի ըլլար...:
—Բարէ, կը յիշեմ թէ ինչպէս կու լար,
Ինչպէ՛ս կը խաճնէր մնար ու սաւան,
Ինչպէ՛ս կը կանչէր արեւը վաղուան
Որ ա՛լ չի պիտի գար երբեք իրեն.
Ու ինչպէս կ' ուղէր խելայեղօրէն
Մարմինն անկողնէն քաշել անճընար,
Ու ինչպէս պատէն մագլիկ կը ջանար,
Սարսափած աչքերն ուղղելով ինծի...:
—«Ես եմ, բարեկամը, աւանդ...» գոչեցի,
Բայց ան աչքերուս խրեց իր մատներ,
Զի ես կ'ապրէի, մինչ ինք կը մեռնէր...:
—Հասկցայ, ընկեր. լեզուդ վերջնագոյն,
Բայց մահէն փախչող վատ մ'էի տփոյն,
Զի Սէրն իսկ սո՛ւտ է, մարդերը մարդ են...:
Ու մեր երկուքին մէջ մա՛հն էր արդէն...:

Ը.

Ինչպէս նետահար թողուն մ'որ յետին
 ծիգերն իր կ'ընէ կառչելու օղին...
 Ծովամոյնն ինչպէս կը փարի վէտ վէտ
 Խլեակի մը որ կ'ընկղմի իր հետ...
 Ինչպէս սարի հէգ արծիւն հողելար
 Կը կառչի ժայռին որ չի սահի վա՛ր...
 Այնպէս մատնեւորուն ճիւղովը յետին
 Կ'ուզէր բռնուիլ սնարին պատին...:
 Անկողին դամուած, փտիլ, ցաւիլ, լալ,
 Դարերով, ի՛նչ լաւ...: Բայց մեռնիլ, չ'ըլլա՛լ...:
 Ահն'զ կը մղէր պայքարն անիրաւ
 Երբ բերնէն արեան ուղիս մը զայն տարաւ...:
 Այդ չքեղ սրտէն, հեանքէն ի՛նչ մընաց.—
 —«Ե՛Ս» կ'ըսէ աճիւնն,— «Ե՛Ս» կ'ըսէ Աստուած:
 Ու է՛ս, իր գեղջուկ քարին վրայ կու գամ
 Յանգի գարննիւ տաղերս անզգամ...:

Թ.

Դիակցի գողտրիկ այդ վայրը բողբոջ,
 Ու ես ակամայ խորհեցայ գողգոջ
 Ծերուկ Տանթէյի անկղ դժոխքին,
 Ուր յիմար վազքի մը մէջ մոլեգին,
 Այրող խաւարին, փրփրող արեան մէջ,
 Երախնին բացած, անբարբա՛ռ, անվե՛րջ,
 Տժգոյն հերոսներ պար կը դառնային...:
 Խորհեցայ նաև սէգ Սատանային,
 Զոր Միլթոն, աչքով կոյր, հողւով արթուն,
 Իշխան հոչակեց յաղթուած Մարդուն.
 Որ երեքժանի ցուպով կ'ղբօսէր
 Անհանգիստ ընել դատարկ գլուխներ...:
 Զը մոռցայ նաև մտածել անկղ
 Օրուան՝ երբ փողին ձայնէն խելացեղ,
 Կմախքներ երկի՛նք կը թռչնէ արդէն...:
 —Ինչ որ քիչ մը չատ խնդրել է մարդէն...:

Ժ.

Մարդուն տանջւած խղճմտանքը վատ
 Ի՞նչ մղձաւանջներ երկնեց յուսահատ,
 Ի՞նչ սաղալեկան ցաւեր անհամար,
 Ի՞նչ եղեմ՝ մեր գարշ զխակին համար...:
 —Հո՛ն, ոչի՛նչ կայ մութ, ոչի՛նչ կայ դժնէ:
 Մն դանդաղ խմուած պարապ դաւաթն է,
 Առանց քանդակի, առանց սուտ զարդի,
 Առանց նորագիւտ հնարքներու արդի,
 Որ տխուրս, տարիք կ'անմահացընեն...:
 Վարդի թուփ մը հոն կ'իյնայ ծարաւէն...:
 Ու եթէ երբեմն ողբեր կ'ողկողեն
 Քարի մը տակէն. — Ծեր բուն է զիւղին...:
 Թէ արշալոյսին ստուեր մը յածի. —
 Իմաստասէր կ'ով մ'է որ կ'արածի...:
 Ու թէ չիրմներ պեղուին անընդհատ —
 Բորենի մըն է, կամ քերթող մը վատ...:

ԺԱ.

...Ինկայ ու մտիկ ըրի սգահար,
 Զայնի մ'որ քարին ներքեւ կը դողար. —
 —Ե՛ս եմ, Ե՛ս եմ, Ե՛ս քեզ եղբայր, քեզ քոյր.
 Ե՛ս տիեզերքին հսկայ ա՛չքը կոյր.
 Ե՛ս սկիզբ եւ վերջ, երա՛խ ու արգանդ.
 Ե՛ս վի՛հ անյատակ ու ծոց արգաւանդ.
 Ե՛ս ա՛յն եմ որ քեզ ծընաւ, հաւ ա՛յն
 Զոր պիտի ծընիս: Ե՛ս ձայն լուրհայն:
 Ե՛ս օրհնութիւնն եմ, բարիքը վերջին.
 Ե՛ս այն եմ որմէ ամէնք կը փախչին
 Եւ որմէ փախչիլ չի կա՛յ: Հաւասար
 Ներսէմն եմ անոր որ ինձ կը յուսար,
 Անո՛ր որ հեղեցի գիս առանց խղճի:
 Ամէնո՛ւն ալ վրայ իմ մարդըս կ'աճի...:
 Մանգաղս ո՛վ պիտի համբուրէր անա՛հ...:
 —Ինձ ԱՍՏՈՒԱԾ ըսին, իմ անուան է ՄԱ՛Հ...:

1909, Լոզան

ՎՐԱՊԵՆ

ԷԼ	Տ-չ	ՍԻ-Լ	Ո-չԷ
35	10	ասամներն	ասամներդ
41	11	Բուր	Բոցք
42	6	մ'որ	մք որ
43	2	Կնո'ւնքներ	Կնո'ւնքն էր
44	10	է	էր
45	9	ծնունդ	ծնունդք
47	4	սգրուկներ	սգրուկներն
47	5	Քառասուն	Քառսուն
48	13	միսսին	միսին
49	4	պէս	մէջ
51	6	երկիցնե'րն	երկիցնե'րը
52	6	Թրանբաններով	Թրանբաններով

ԳԻՆ 5 ՂՐԾ.

17259

2013

